

Sistemes de classificació social de las minories als mitjans
de comunicació. Negreafricans i marroquins
als informatius.

Lola López i Sara Losa
Centre d'Estudis Africans (CEA)
Desembre 2007.

Índex

1. Marc teòric i objecte d'estudi

1.1. El paper dels mitjans de comunicació: miralls de la realitat o generadors de dinàmiques socials?

1.2. "L'alteritat": les minories a Espanya i Catalunya

2. Mostra i justificació dels dies escollits

2.1. Les tanques de Ceuta i Melilla: ruta número 2

2.1.1. Cronologia dels fets

2.2. Des de les costes africanes amb "cayuco" fins a Canàries: ruta número 3

3. Metodologia

4. Objectius de l'estudi i hipòtesi

5. Anàlisi del tractament informatiu de las minories

5.1. Construcció de la notícia: enfocament i implicacions

5.1.1 Sensacionalisme i dramatització.

5.1.2. Els mitjans de comunicació com a protagonistes de la notícia

5.2. Classificacions socials proposades. Els actors i els seus papers

5.2.1. Nosaltres els "bons"

* El govern espanyol

* Les ONG

* La UE

5.2.2. Els "altres" dolents: els marroquins

5.2.3. La massa dels "altres" sense veu: els negreafricans

5.3. Estratègies de discriminació

5.3.1. Llenguatge

5.3.2. Imatges

5.3.3. Associació d'idees

5.4. La migració: causes i solucions

5.4.1. Les causes: ¿un fenomen natural?

5.4.2. La solució: el control

6. Conclusions: aportacions i propostes per un tractament respectuós de les minories

7. Bibliografia

1. Objecte d'estudi

Aquest projecte planteja analitzar el paper dels discursos dels mitjans de comunicació com a sistemes de classificació social de les minories¹. Veient l'amplitud i l'ambició del projecte i, considerats els límits d'aquest estudi, hem intentat delimitar al màxim l'objecte del mateix per poder proposar una anàlisi precisa i concreta. Per assolir aquest objectiu, tal i com detallarem a l'apartat dedicat a la metodologia, hem prioritzat l'anàlisi qualitativa a la quantitativa, analitzant exemples concrets que considerem paradigmàtics.

Una primera delimitació de l'objecte d'estudi ha estat la decisió de centrar-nos únicament a l'anàlisi de la **televisió** com a mitjà de comunicació de masses per excel·lència i, dins de l'àmplia gamma de la programació, hem centrat l'atenció de l'anàlisi als **informatius de tarda-nit**. Aquesta elecció està recolzada, en primer lloc, per l'alt nivell d'audiència que aconsegueixen els informatius especialment els de tarda-nit². En segon lloc, com veurem en el punt 1.1, considerem que els informatius juguen un paper fonamental dins l'explicació i estructuració de les dinàmiques socials d'una societat.

Tot i aquesta delimitació del nostre objecte d'investigació, estudiar totes les **cadenaes** espanyoles, públiques i privades, estatals i autonòmiques, sobrepassaria les intencions d'aquest estudi, de manera que hem escollit analitzar dues cadenaes públiques, una de difusió estatal (TVE) i l'altre d'àmbit autonòmic (TV3).

Una segona delimitació de l'objecte d'estudi s'ha imposat en el moment de considerar les minories per poder concentrar-nos en el seu tractament dins els informatius. Som conscients del reduccionisme que implica l'intent de delimitar i definir grups socials dins d'un conjunt més ampli com pot ser la població d'un estat-nació. Per aquesta raó hem intentat considerar **dos grups socials minoritaris**, dels molts que són presents dins la societat espanyola, de la manera més àmplia possible. Les dues minories que captaran la nostra atenció en aquest estudi són les persones procedents del Marroc i les persones negreafricanes³ procedents de l'Àfrica sudsahariana⁴.

¹ Amb la utilització dels termes "minoría" i "minoritari" volem fer referència a unes característiques purament numèriques en relació al conjunt de la societat espanyola, sense cap al·lusió a les relacions de poder instaurades entre aquests grups.

² Segons dades de TNS-Sofres, els telenotícies de TV3 van obtenir, l'any 2006, sumant totes les edicions, una audiència global del 24,1% de l'audiència de Catalunya, a una distància destacada d'Antena 3 (19,7%), Tele 5 (16,5%) i TVE (15,1%). A nivell nacional els informatius de TVE i Antena 3 estan a un nivell d'audiència aproximat d'un 20%.

³ La utilització del terme "negreafricanos" per denominar les persones d'origen sudsaharià, ha estat escollit per migrants d'aquest origen durant les entrevistes realitzades per l'elaboració de fitxes sobre el tractament de les minories dirigides a professionals de la comunicació.

⁴ Volem destacar la utilització del terme "Sudsahariana" i no "Subsahariana" en referència a un criteri geogràfic que no impliqui cap judici de valor.

Un cop aclarit l'objecte d'estudi de l'anàlisi que proposarem a continuació, creiem necessari plantejar-nos algunes preguntes epistemològiques.

1.1 El paper dels mitjans de comunicació: miralls de la realitat o generadors de dinàmiques socials?

Per què concentrar-nos en els sistemes de classificació social proposats pels mitjans de comunicació? Per què centrar la nostra atenció en la mediatització dels grups minoritaris enlloc de dedicar-nos directament a l'estudi de la migració⁵ entenent-la com la base sociològica d'aquests processos de mediatització? Quin és el paper dels mitjans de comunicació? Per explicar la nostra postura al respecte considerem útil mencionar breument les dues concepcions sociològiques més freqüents per abordar aquest tipus de qüestió⁶.

Podem dir que una primera tendència veu en els mitjans de comunicació uns **traductors més o menys fidels** de les realitats que les envolten així com de les preocupacions de la societat. Els relats construïts pels mitjans serien, en aquest cas, uns símptomes que reflecteixen alguns aspectes de la societat en la qual s'inscriuen i que anirien més enllà dels esdeveniments immediats als quals es refereixen. Els mitjans de comunicació serien, segons aquesta visió, sociològicament significatius d'evolucions i canvis socials que sobrepassen els fets de la informació.

Una segona concepció veuria els mitjans de comunicació com un **univers a part**, suficientment organitzat perquè els relats mediàtics es distingeixin clarament de les realitats que expliquen. Aquests relats mediàtics haurien de ser analitzats en un segon grau, sent més significatiu de l'univers periodístic que dels grups i situacions dels quals parlen.

Sense identificar-nos completament en cap d'aquestes dues postures, sinó més aviat considerant elements de cada una, creiem que l'estudi dels discursos mediàtics i els processos de mediatització dels fets, pot ser revelador de nous espais de producció de significats col·lectius i de la creació de noves formes de interrelacions socials entre grups i individus.

Si haguéssim analitzat els canvis en l'estructura social de la societat espanyola degut a l'augment de la presència de grups minoritaris de manera més

⁵ Preferim la utilització del terme *migració/migrant* al de *Immigració/Immigrant*. En primer lloc per intentar conservar la doble dimensió (immigració/emigració) i la complexitat implícita en els primers i, en segon lloc, per evitar l'etnocentrisme d'un saber interessat que pretén reduir el migrant a la seva condició de immigrant i portador de problemes socials. Per més informació sobre el tema referir-se a A. Sayad (1991:15).

⁶ Veure A. Battergay i A. Boubeker (1993).

general, hauríem considerat el discurs i el tractament mediàtic de les migracions con un simple símptoma de profunds canvis socials. Seguint aquesta visió hauríem hagut d'aclarir situacions i lògiques socials que van més enllà dels esdeveniments mediatitzats.

La nostra anàlisi dels mitjans de comunicació (en aquest cas la televisió) i de la classificació social que presenten a l'espectador, pretén anar més enllà d'una visió de l'actualitat mediatitzada com un mirall de la realitat social espanyola. Considerem, de fet, que no existeix una continuïtat "natural" entre allò que passa en el món i els relats mediàtics presentats en els informatius i és per aquesta raó que els processos de creació, els enfocaments i els marcs de referència que donen sentit a les notícies han de ser analitzats.

Hem intentat centrar la nostra atenció a la manera en la qual es construeix el discurs de l'actualitat, de la manera en què la mediatització de les minories s'ha convertit en un dels **espais d'elecció social**, una modalitat de les relacions entre persones procedents d'altres països i la societat espanyola.

1.2 "L'alteritat": les minories a Espanya i Catalunya

Segons les últimes dades oficials disponibles⁷ a Espanya resideixen 3.730.610 persones d'origen estranger (el 8,5% de la població total)⁸ de les quals 798.904 (11,42%) de la població total viuen a Catalunya. Les nacionalitats majoritàriament representades en el conjunt de la població migrant d'Espanya són els marroquins (13,71% de la població estrangera), seguits molt de prop pels equatorians (13,35%) mentre que cap país de l'Àfrica subsahariana apareix entre les 20 nacionalitats majoritàries⁹. Si considerem les dades de la ciutat de Barcelona que mostren el creixement de la població d'origen estranger de l'últim any veiem que el percentatge de persones procedents del nord d'Àfrica i del Magrib ha crescut un 6,7% en l'últim any mentre que les procedents de l'Àfrica subsahariana han crescut un 9,9% (3.790 persones al gener del 2006).

Tots els debats sobre la convivència amb aquestes minories giren al voltant d'un dilema: la integració o l'exclusió. De fet, no és més que una falsa elecció ja que en la majoria dels casos integrar-se a la cultura dominant significa transformar-se en "còpies dolentes" (D. Juliano, 1994) mentre que mantenir les seva

⁷ Veure www.ine.es, per les dades de l'últim informe anual disponible (2005) sobre la població estrangera a Espanya i www.bcn.es per les dades de l'últim informe anual disponible (2006) sobre la població estrangera a Barcelona i Catalunya.

⁸ S'ha de tenir en compte que aquestes dades basades en el padró municipal, no compten amb el total efectiu de la població estrangera ja que les persones en situació administrativa irregular poden optar per inscriure-s'hi.

⁹ Podem suposar que aquestes dades s'hagin modificat al llarg del 2005 i del 2006.

especificitat implica la **desvalorització**. La desvalorització es construeix a partir de **perjudicis**, tòpics i estigmes socials que condicionen la visió de "l'altre" classificant-lo *a priori* segons **categoritzacions limitants i estàtiques** que impossibiliten una relació igualitària i dinàmica. Aquesta desvalorització, que pot ser més o menys explícita segons les situacions, té conseqüències en la consolidació de dinàmiques i escenaris d'interrelacions entre els diferents grups i la societat espanyola.

Tal i com hem mencionat creiem que els mitjans de comunicació constitueixen un dels molts espais d'acció social on opera una construcció, reconstrucció i re-definició dels fets, mentre s'exerceixen efectes sobre el curs d'elecció. Els relats mediàtics participen així de la **construcció social de la realitat** que retransmeten i al mateix temps produeixen noves dinàmiques d'interacció social. Els mitjans de comunicació proposen, aleshores, una posada en escena dels grups minoritaris que acaba per condicionar i modelar les relacions interpersonals i intergrupals en la vida quotidiana.

2. Mostra i justificació dels dies escollits

Com ja hem esmentat, aquesta anàlisi no pretén ser exhaustiva ni quantitativa, i per aquesta raó la mostra de materials escollits és relativament limitada. Hem analitzat els informatius de tarda-nit de dues cadenes, una d'estatal, TVE, i una d'autonòmica, TV3, durant dos períodes que ens han semblat ser significatius i paradigmàtics. El primer període analitzat és la setmana del 6 al 12 d'octubre del 2005 i el segon entre els dies 15 i 16 de maig del 2006.

2.1 Les tanques de Ceuta i Melilla: ruta número 2

Dins l'imaginari col·lectiu espanyol, les imatges de l'arribada de persones procedents d'Àfrica ha estat, durant molt de temps relacionades amb les pasteres, petites embarcacions que creuaven l'estret sortint des de les costes del Marroc. Però a partir del mes d'agost del 2005 els mitjans de comunicació van començar a informar de l'existència d'una nova manera d'entrar al territori espanyol des d'Àfrica: creuar les tanques que feien frontera entre Marroc i les ciutats autonòmiques de Ceuta i Melilla.

Com veurem durant l'anàlisi detallada de les notícies presentades en els informatius, la justificació que presenten de l'emergència d'aquesta nova ruta és degut a l'augment del control i de les mesures preventives respecte l'arribada amb pasteres a les costes andaluses. L'entrada a Espanya a través de les tanques de Ceuta i Melilla seria, aleshores, una opció alternativa a la primera, la pastera.

Entre els diferents moments de la consolidació d'aquesta segona ruta, hem volgut destacar la setmana del 6 al 12 d'octubre del 2005. Durant el mes de setembre es produïren intents de creuar la frontera, sempre més multitudinaris, i al principi de la segona setmana d'octubre van morir sis persones en intentar-ho. A partir d'aquest "accident" es van desencadenar una sèrie d'accions i reaccions que resumim a continuació.

2.1.1 Cronologia dels fets

Dijous 6 d'octubre del 2005

Moren sis negreafricans presumptament a mans de les forces de seguretat marroquines a l'hora d'intentar saltar la tanca de Melilla i, a més a més, hi ha molts ferits. Només un home ha aconseguit entrar a Espanya dels aproximadament mil

que ho han intentat. Han resultat ferits també dos guàrdies civils i un soldat espanyol. Visita de la vice-presidenta Fernández de la Vega i anunci del govern espanyol de les primeres devolucions al Marroc.

Divendres 7 d'octubre del 2005

Diverses ONG (SOS Racisme, MSF) denuncien l'abandonament de negreafricans per part de les autoritats del Marroc en zones properes a la frontera amb Algèria. Espanya retorna els primers negreafricans al Marroc. Les forces de seguretat marroquines talen arbres al costat de la tanca per tenir més bona visibilitat.

Dissabte 8 d'octubre del 2005

El govern del Marroc promet repatriar els negreafricans abandonats al desert. Diu que seran traslladats en autocar fins al nord-oest del Marroc i, des d'allà, el dia següent, en avió fins als seus països. Espanya suspèn momentàniament les devolucions cap al Marroc.

Diumenge 9 d'octubre del 2005

Comencen les repatriacions cap a Malí i Senegal (països que tenen convenis amb el Marroc) però les ONG denuncien altres deportacions cap al desert en autocars. Les persones viatgen emmanillades. Visita de Mariano Rajoy a Melilla. S'anuncia la visita del Ministre Moratinos a Rabat per coordinar les devolucions.

Dilluns 10 d'octubre del 2005

Algunes persones són repatriades a Malí i Senegal mentre que d'altres, segons segueixen denunciant les ONG, són deportades al sud del Marroc, dins d'autocars i sense destí conegut. Visita del Ministre Moratinos a Rabat.

Dimarts 11 d'octubre del 2005

Confusió al Marroc sobre el destí dels negreafricans al desert. Dos avions repatrien a persones de Senegal i Malí. Els ministres d'exteriors de Marroc i Espanya anuncien una cimera euro-africana per buscar solucions.

Dimecres 12 d'octubre del 2005

Un informe dels experts enviats per la UE a Ceuta i Melilla desvetlla que hi ha 30.000 migrants a l'espera d'entrar a Espanya a través de les tanques frontereres. La UE promet el seu suport a Espanya per trobar solucions. A Luxemburg es celebra una cimera de ministres d'Exterior i Justícia dels 25.

2.2 Des de les costes africanes en "cayuco"¹⁰ fins Les Canàries: ruta número 3

Mentre analitzàvem els informatius del mes d'octubre del 2005 per detectar els sistemes de classificació social de marroquins i negreafricans en els mitjans de comunicació, hem assistit (a partir del gener del 2006 fins el dia d'avui), a través de la televisió, a l'aparició d'una nova manera d'arribar a Espanya des de l'Àfrica sudsahariana. Aquest cop des de les costes de Senegal i Mauritània, els negreafricans arriben en embarcacions de pesca (anomenades "cayucos") i efectuen un viatge de fins a 1.600km per mar obert fins arribar a les Illes Canàries.

La creació d'aquest nou camí alternatiu ha cridat la nostra atenció i hem volgut analitzar algunes notícies que relaten aquest nou intent per comparar la mediatització d'aquests fets amb els que succeïren sis mesos abans. Per efectuar aquesta comparació hem escollit dos dies, el 15 i el 16 de maig del 2006. L'elecció ha estat determinada pel fet que fou un moment en el qual arribaren una gran quantitat de "cayucos" a les Illes Canàries i, sobretot, perquè fou en aquest precís moment quan els mitjans de comunicació van començar a parlar d'una "nova ruta" i a comparar aquestes dades amb l'arribada de persones per altres camins.

Cal mencionar que en les notícies del mes de maig del 2006, el conjunt dels sudsaharians apareixen com a "protagonistes"¹¹, mentre que desapareix la presència de persones marroquines. Això implica que la comparació amb les classificacions socials d'aquestes mateixes minories que apareixen en els mitjans de comunicació durant l'octubre del 2005, ha estat possible tan sols respecte aquest primer grup.

¹⁰ Al llarg de tot l'informe utilitzarem el terme "cayucos" per referir-nos a les embarcacions de sudsaharians que arriben a les Illes Canàries. Sent conscients que aquest terme no existeix en llengua catalana, hem decidit mantenir-lo en llengua castellana ja que els mitjans de comunicació catalans (en aquest cas TV3) l'utilitzen en aquesta forma. N. del T.

¹¹ Posem aquest terme entre cometes perquè, com veurem més detalladament durant l'anàlisi del punt 5, el fet que els negreafricans apareguin com a subjectes de les notícies no implica que siguin tractats com a protagonistes i no se'ls dedica el temps que això requeria.

3. Metodologia

Tal i com hem esmentat en el punt 1, l'anàlisi que proposem en aquest estudi és una anàlisi qualitativa, que no pretén ser exhaustiva i que es concentra en alguns moments puntuals del tractament informatiu relacionat amb el tema dels grups minoritaris, escollits segons criteris que ens van semblar il·lustratius.

Per escollir els informatius dels nou dies que formen la mostra i dels quals hem realitzat una anàlisi en profunditat, hem visualitzat un total de 84 informatius (repartits entre el mes de setembre del 2005 i el mes d'agost del 2006). A partir dels diferents moments informatius relacionats amb el tema de les migracions internacionals i de les minories a Espanya, presentats pels mitjans de comunicació en aquests mesos¹², hem seleccionat la segona setmana del mes d'octubre del 2005 i els dies 15 i 16 de maig del 2006 perquè considerem que són bastant paradigmàtics i reflecteixen de manera representativa el tipus de classificació social proposat de forma general pel mitjans.

Un cop seleccionada la mostra, hem realitzat diferents visualitzacions en profunditat de cada notícia relacionada amb els temes del nostre interès. Per cada notícia ha estat complimentada una fitxa amb les informacions necessàries per a l'anàlisi (text de la notícia, descripció de les imatges, temps, fonts, protagonistes, declaracions, propòsits explícits i implícits, etc.).

A partir del material recollit en aquestes fitxes, ha estat realitzat una anàlisi dels diferents discursos presents a les notícies. S'han identificat els diferents temes tractats de manera rellevant dins de cada notícia, així com l'enfocament acordat als fets de cada situació. S'han detectat els diferents subjectes/protagonistes de les notícies i declaracions i s'ha dedicat especial atenció a l'espai que ocupa cada un dins de la formulació o definició de la situació així com en la delineació de les solucions.

A més a més, s'ha intentat determinar els discursos generals que recolzen les eleccions que sorgeixen en la construcció de la notícia emesa. En la majoria dels casos les idees que els mitjans de comunicació expressen en relació a una determinada notícia van més enllà dels esdeveniments immediats i fan referència a fenòmens més amplis i generals com les migracions internacionals.

Un cop realitzat aquesta anàlisi discursiva s'han comparat les paraules amb les imatges que les acompanyen intentant detectar les associacions d'idees, més o menys implícites presents a les notícies.

¹² La gran majoria d'aquests moments informatius està relacionada amb l'arribada de persones d'origen africà a les costes o territoris espanyols. És només molt recentment (veure informatius del dia 12 de gener del 2007) que el nombre d'africans que arriben a Canàries ha estat superat per el de persones que procedeixen del continent asiàtic (Pakistan, Índia, etc.).

4. **Objectius de l'estudi i hipòtesis**

Un primer **objectiu** d'aquest estudi és veure com els mitjans de comunicació retraten dins dels informatius algunes minories presents a la societat espanyola i quins sistemes de classificació social vehiculen aquest tipus de tractament. Volem detectar si existeixen i, en cas afirmatiu, quins són els estereotips discriminatoris associats als negreafricans i als marroquins, així com el paper que els hi és assignat a les notícies. Analitzar els sistemes de classificació social als informatius de dues cadenes diferents, TVE i TV3, ens permetrà identificar si existeixen diferències de tractament de les minories en qüestió.

Més enllà de l'anàlisi puntual dels grups minoritaris als informatius, aquest estudi té l'objectiu de fomentar una reflexió sobre les repercussions que aquests sistemes de classificació poden tenir dins de les representacions que els espanyols fan de les minories amb les quals conviuen i les seves conseqüències en les relacions que s'instauren entre els diferents grups socials.

Tanmateix, l'objectiu principal i més ambiciós d'aquest estudi és treballar perquè es produeixi un **canvi** en la imatge negativa que les minories i els migrants tenen tan en els mitjans de comunicació, sensibilitzant a periodistes i professionals de la comunicació, com entre els ciutadans.

La nostra **hipòtesi** inicial és que els mitjans de comunicació analitzats retransmeten encara a través dels seus discursos i seleccions d'imatges, de manera més o menys explícita segons els casos, visions simplificadores, estereotipades i molts cops degradants respecte els negreafricans i els marroquins. Aquestes visions estereotipades i negatives violen el dret de qualsevol persona i grup humà a una imatge digne i objectiva.

Creiem que els sistemes de classificació social proposats pels mitjans fomenten i generen prejudicis negatius als espectadors, que poden arribar a concretar-se en actituds prepotents, xenòfobes i discriminatòries en el moment de relacionar-se amb les minories en qüestió.

Considerant com ho fem, que els mitjans de comunicació són un espai de construcció de rols i de dinàmiques socials, creiem que és indispensable una presa de consciència més gran dels estereotips que segueixen sent vehiculats pels mitjans. Com molt bé afirma Dolores Juliano *"desgraciadament, ni l'universalisme que assenyala 'tots som iguals' ni el relativisme que proclama 'tots tenim dret a ser diferents' eviten la realitat de l'existència d'un món molt jerarquitzat, en el qual algunes societats dominen política i econòmicament a d'altres. Trobar les paraules exactes no canvia aquesta realitat, però discursos mal construïts ajuden a legitimar-la"* (D. Juliano, 1994).

5. Anàlisi del tractament informatiu de les minories

5.1 Construcció de la notícia: enfocament i implicacions

En el punt 2.1.1 hem reproduït la cronologia dels esdeveniments de les tanques de Ceuta i Melilla, intentant ser neutrals i objectius. Però sorgeixen inevitablement les següents preguntes: és possible l'objectivitat en el moment de reportar un esdeveniment? Existeix un punt de vista que sigui veritablement objectiu? Si partim de la premissa que allò que anomenem "realitat" no existeix en sí mateix com quelcom objectiu i extern respecte els actors implicats, sinó que és fruit d'un procés de construcció social, una selecció (conscient o inconscient) de múltiples punts de vista proposats per múltiples actors socials¹³, admetem que no es pot definir objectivament la realitat, ja que aquesta tampoc és quelcom neutre i objectiu.

Un cop assumit que cap relat pot ser completament objectiu, s'ha de considerar i acceptar que darrere de cada notícia proposada pels mitjans de comunicació al públic, existeix un **procés de selecció**. Aquest procés, a vegades voluntari i conscient, però a vegades inconscient per la influència de models i esquemes molt interioritzats, entre una infinitat d'opcions possibles.

A les notícies dels informatius de qualsevol mitjà de comunicació trobem, aleshores, discursos marcats per diferents visions del món que comporten interpretacions de la realitat, deduccions i judicis de valor com qualsevol altre discurs. Amb aquestes afirmacions no volem, ni molt menys, acusar als professionals de la comunicació, sinó simplement prendre consciència d'aquests enfocaments inevitablement marcats per la subjectivitat i destacar-ne les implicacions.

Reprement el què avançàvem en el punt 1.1 en relació al paper dels mitjans de comunicació com espais de construcció i definició de les dinàmiques socials, podem adonar-nos-en de la importància que tenen els enfocaments exposats i transmesos en aquests espais, per les repercussions que generen en les interrelacions quotidianes de la societat en general i de la catalana particularment en aquest cas.

Aquestes consideracions no fan més que reforçar la determinació de promoure un tracte digne, respectuós i valoritzant de les minories, de manera que les classificacions socials proposades i detallades en la mediatització de les

¹³ Per posteriors aclariments sobre aquest tema, veure, per exemple a Gusfield (1981) o Klandermans (1994).

migracions es traslladin i es consolidin en les relacions quotidianes entre els diferents grups socials.

5.1.1 Sensacionalisme i dramatització

Lamentablement, tal i com vam imaginar a l'hora de formular les hipòtesis d'aquest estudi, l'anàlisi dels informatius relacionats amb l'arribada de negreafricans a través de les tanques frontereres que separen el Marroc d'Espanya, així com l'arribada en "cayucos" durant els dies seleccionats, ha revelat que el tractament que predomina és sensacionalista i busca el major impacte emotiu possible a l'audiència per tal de captar la seva atenció. Aquest sensacionalisme mediàtic el trobem present tan a **nivell textual** com a les **imatges** de les notícies.

Respecte al vocabulari utilitzat podem destacar, en primer lloc, la utilització de termes exagerats, degradants i poc apropiats per la situació, que tendeixen a maximitzar i generalitzar extremadament la descripció dels fets. Així, l'intent per part de negreafricans de creuar les tanques frontereres es transforma en "*l'últim intent desesperat de deixar enrere la misèria*" o "*intents d'assalts massius*" (TV3, dia 6 d'octubre del 2005), "*...allau d'immigrants irregulars*" (TV3, dia 8 d'octubre del 2005), "*allau migratòria*" i "*assalts a les tanques de la frontera espanyola*" (TV3, dia 12 d'octubre del 2005), "*avalancha*" (TVE dia 6 d'octubre del 2005), "*ÚLTIMO ASALTO*¹⁴" (TVE, dia 6 d'octubre del 2005), "*asaltos masivos*" (TVE, dia 6 d'octubre del 2005), mentre que el titular proposat per TVE per acompanyar l'explicació de la nova tanca tridimensional és "*NUEVO SISTEMA ANTI-INTRUSIÓN*" (TVE, dia 6 d'octubre del 2005).

Aquest mateix vocabulari el trobem encara durant els informatius dels dies 15 i 16 de maig del 2006, sis mesos després. TV3 parla de l'arribada en "cayucos" de negreafricans a Canàries com d'una "*arribada massiva d'immigrants*", de centres d'internament "*col·lapsats*", "*degoteig constant que ha desbordat les autoritats*" o de "*situació insostenible*" (TV3, dia 15 de maig del 2006).

A més a més d'exageracions d'aquest tipus, forma part del mateix procés de dramatització dels fets la utilització de frases melodramàtiques que, sense aportar cap dada d'interès per la notícia, busquen despertar l'emotivitat primària i irracional de l'espectador. Un exemple pot ser la frase utilitzada per un reporter de TVE, el dia 7 d'octubre del 2005 que afirma que "*la devolución a Marruecos representa para ellos lo peor de su largo viaje, el final más amargo de su sueño de tener un futuro mejor*". A més del caràcter melodramàtic de l'afirmació, poder percebre també la

¹⁴ Quan escrivim el text en lletra majúscula, significa que va aparèixer com a titular a la pantalla.

presència d'una interpretació o deducció personal sobre el que seria "lo peor" per aquestes persones, sense argumentar o explicitar el què porta al reporter a arribar a aquesta conclusió.

Un altre exemple d'aquest tipus d'afirmacions el trobem a les paraules dels reporters de TVE, el dia 15 de maig del 2006, que obren el reportatge dient "Acaban de cumplir la parte más arriesgada de su objetivo: tocar con vida suelo europeo" o a TV3 el dia 8 d'octubre del 2005, quan el periodista diu "Después de más d'una setmana en alguns casos, d'estar al desert cansats i sense beure ni menjar, els immigrants expliquen històries que francament fan posar la pell de gallina". Un cop més, i sense negar la relació que existeix entre els fets i aquestes frases, volem destacar la manera en què es presenten, deduïnt, exagerant i traient conclusions per tal d'augmentar el dramatisme de la situació.

Sembla ser que la pràctica d'exagerar, arrodonir o generalitzar les xifres per intentar magnificar la importància dels fets explicats, a vegades pot jugar males passades, com en el cas del reportatge en directe des del Marroc de l'enviat especial de TVE que comença el seu comentari dient "... hemos visto como **cientos...** ino! ...pero por lo menos **decenas...**" (TVE, dia 9 d'octubre del 2005). Aquest tipus d'afirmacions generals i poc precises poden causar l'efecte no desitjat de falta d'objectivitat i cura.

Pel què fa a la utilització de les imatges durant les notícies analitzades, hem pogut observar com el caràcter sensacionalista dels fets intenta ser mantingut i/o ampliat a través de la contínua reutilització d'algunes imatges, probablement considerades com les més impactants. Dia rere dia, durant bona part de la segona setmana d'octubre, els informatius de TV3 i TVE han repetit les mateixes imatges, fins i tot varies vegades dins la mateixa notícia. Aquestes imatges, en determinats moments (sobretot quan són utilitzades com imatges de fons, darrere dels presentadors) són passades amb *slow motion* (veure per exemple TV3, dia 8 d'octubre del 2005), augmentant encara més la càrrega dramàtica que comporten.

Al llarg dels punts successius de la nostra anàlisi, entrarem més en detall en detectar el sensacionalisme, les exageracions i la falta de precisió de moltes afirmacions que es declaren objectives, sobretot quan analitzem els diferents protagonistes de les notícies.

5.1.2. Els mitjans de comunicació com a protagonistes de la notícia

A més a més de recórrer freqüentment a frases o definicions poc precises que poden, segons el cas, incorporar judicis de valor o interpretacions difícils de

comprovar, un altre element ha destacat al llarg de l'anàlisi de les notícies dels informatius seleccionats: el protagonisme i la intervenció dels professionals dels mitjans de comunicació en els fets que retransmeten.

Aquesta intervenció pot produir-se de diverses maneres. Bé a través de la intromissió dins del text de les notícies, de frases i afirmacions que visualitzen al periodista com a actor, espectador o jutge de l'acció traient, tot sovint, protagonisme als esdeveniments; o bé a través de l'assumpció no qüestionada per part dels periodistes, d'un paper de traductor, intèrpret o portaveu durant la retransmissió de les opinions i declaracions de les minories. Vegem-ne alguns exemples.

Un bon exemple del què anomenen intromissió de frases que visualitzen als professionals dels mitjans de comunicació és el de l'enviat especial de TV3. Aquest exemple mostra clarament un gir en l'enfocament donat la notícia, que posa el periodista al centre, al costat dels veritables protagonistes: *"Nosaltres portem tres anys cobrint informacions sobre la gent que es vol desplaçar fins a Europa, hem estat amb ells a boscos, a cases on esperen poder creuar cap a l'estret a Ceuta a Melilla, també a la frontera amb Algèria i mai els havíem vist perdre l'esperança de poder marxar un dia cap a Europa. Aquí per primera vegada, els hem vist plorar suplicant de tornar cap a els seus països d'origen, i sembla que finalment ho aconseguiran"* (TV3, dia 8 d'octubre del 2005).

Les deduccions i interpretacions subjectives dels fets per part dels reporters, denoten també una presa de protagonisme en les notícies. El reportatge de TV3 del dia 10 d'octubre del 2005 comença així: *"A la frontera, com veiem, ara no hi ha gairebé moviment, però **ningú dubta** que d'aquí a uns dies o potser setmanes, hi tornarà a haver intents de saltar aquesta tanca. Probablement, moltes de les persones repatriades tornaran a fer el que ells anomenen 'el viatge' per buscar el futur a Europa"*. Veiem aquí un exemple d'extrapolació i generalització que alimenten el sensacionalisme i l'alarmisme.

Aquesta intervenció dels periodistes a les notícies és, segons la nostra opinió, bastant problemàtica ja que pot provocar una interpretació esbiaixada dels fets per part dels espectadors. Un enviat especial del TVE afirma, per exemple, en el moment en què el Marroc promet repatriar els africans sudsaharians, que *"afortunadamente se impone la lógica y se pone fin a esa imagen terrible que hemos podido ver esta mañana de cientos de subsaharianos deambulando por el desierto, por la carretera, pidiendo agua, pidiendo alimentos, y se pone fin porque efectivamente era un drama humano que no podía continuar"* (TVE, dia 8 d'octubre del 2006).

I més endavant, el mateix reporter atribueix als mitjans de comunicació el mèrit d'aquest canvi de decisió afirmant: "*Nosotros creemos que afortunadamente las imágenes que han salido desde aquí han sensibilizado y han puesto de alguna manera la voz de alarma a las autoridades de los países que son **responsables** de la situación que atraviesan estos subsaharianos y esperamos que afortunadamente no se repita en el futuro*". En aquesta última frase podem detectar clarament el risc d'utilitzar aquest tipus d'afirmacions per part de professionals, considerats tot sovint per les audiències, traductors fidels i objectius d'una realitat. En primer lloc hi ha una apropiació del mèrit i del protagonisme dels esdeveniments, justament en el moment en què sembla que se solucionin, mentre que el treball de denúncia i el seguiment previ fet per altres actors socials queda oblidat. En segon lloc hi ha una clara designació de responsabilitat que no només no és competència dels mitjans de comunicació, sinó que a més a més proposa una visió parcial, simplista i reduccionista d'una situació molt més complexa.

Un altre punt que volem destacar aquí, i que aprofundirem en el punt 5.2.3, és l'assumpció d'un paper de traductors a portaveus dels mitjans de comunicació a l'hora de retransmetre les opinions dels actors. Notem que aquest paper és assumit només quan els actors són negreafricans, mentre que quan es tracta de reportar les paraules de polítics representants d'ONG o de forces de seguretat, el to periodístic recupera la seva aparent objectivitat i imparcialitat.

Sens dubte, la diferència d'idioma de la declaració implica un esforç per part del periodista durant retransmissió del testimoni, però la manera de resoldre aquesta diferència deixa entreveure diferents graus d'importància. Per exemple, quan Franco Frattini, Comissari de Seguretat de la Unió Europea fa les seves declaracions en italià, TVE opta per deixar escoltar la declaració en versió original i afegeix uns subtítols per una millor comprensió. Però quan els africans entrevistats parlen en francès o anglès, els periodistes es prenen la llibertat de proposar traduccions menys fidels i més aproximatives¹⁵ que acaben amb ràpides referències al subjecte de la declaració com "*nos dice este joven de Malí*" (TVE, dia 10 d'octubre del 2005), "*nos dice Ali*", "*Said de Burkina Faso cuenta que...*" (TVE, dia 9 d'octubre del 2005) o "*ens explica Pastor de Sierra Leone*" (TV3, dia 9 d'octubre del 2006).

Creiem que qualsevol persona de qualsevol origen hauria de tenir dret a un mateix tracte a l'hora d'expressar la seva opinió en un mitjà de comunicació. És evident que Franco Frattini o el Ministre Moratinos tenen més responsabilitat dins

¹⁵ Les declaracions en francès dels negreafricans de l'Àfrica subsahariana, sent cobertes per la veu del reporter no es distingeixen gaire bé, però hi ha casos en els quals és evident una falta de cura al reproduir les seves paraules. Per exemple, el dia 7 d'octubre del 2006 un reporter de TVE tradueix dient "que está en España" mentre que la persona, que parla francès diu "...j'ai dit à ma famille que j'étais en Europe".

l'escenari polític però això nom implica que altres persones menys conegudes siguin menys importants i no mereixin el reconeixement de la seva identitat i autenticitat durant la retransmissió de les seves opinions. Aquest tracte reforça la visió dels negreafricans com una massa uniforme sense veu, com detallarem més endavant.

Hem de destacar que, pel què fa al tracte donat a les declaracions de les minories analitzades, TV3 sembla ser més respectuosa i precisa que TVE. Pràcticament totes les vegades que apareix una persona negreafricana parlant, TV3 posa un rètol amb el nom, cognom i a vegades alguna informació més (com en el cas de "*ERICA, immigrant del Camerun*", dia 10 d'octubre del 2005).

El posicionament dels periodistes com actors de les notícies i l'assumpció d'un paper de portaveus pot generar efectes com arribar a "parlar per" els entrevistats amb afirmacions generals i poc detallades, com per exemple: "*nos sentimos afortunados, dicen algunos de ellos*" (TVE, dia 9 d'octubre del 2005), "*Rezan en grupo, piden a su dios que les permita quedarse aquí, alcanzar su sueño de encontrar un futuro en Europa*" (TVE, dia 9 d'octubre del 2005), "*las caras de estos hombres y mujeres lo dicen todo*" (TVE, dia 11 d'octubre del 2005) on els periodistes interpreten sense gaire precisió les paraules, pensaments i sentiments d'aquestes persones.

5.2 Classificacions socials. Els actors i els seus papers

Segons Erving Goffman (1993) els membres d'una societat, en el moment de relacionar-se amb altres persones o altres grups s'ajuden amb classificacions que els permeten definir un "nosaltres" i un "ells", que constitueixen les bases a partir de les quals s'articularà la interacció. La construcció de la identitat i de l'alteritat són aleshores dues etapes d'un mateix procés que ha de ser analitzat com a dinàmic i en constant evolució i transformació.

Quan "l'altre" és una minoria que prové d'una altra part del món intervenen en la seva designació uns significats culturals que tendeixen a naturalitzar les definicions, conferint a la diversitat cultural una funció social de diferenciació. D'aquesta manera tot procés de construcció social del "nosaltres" i dels "altres" és un "*joc d'inclusió i d'exclusió que amaga una relació real de naturalesa econòmica, social i política*" (D. Provansal, 1994).

Tal i com hem explicat, considerem que els mitjans de comunicació tenen un paper determinant en la constitució i definició de les dinàmiques interrelacionals que s'instauren dins d'un determinat conjunt social. Ara analitzarem les

classificacions socials presentades per els mitjans de comunicació, al tractar amb minories com els negreafricans o els marroquins.

Veurem quins són els actors presents a les notícies, quins són tractats com a autèntics protagonistes i quins són els papers atribuïts a cada un dins del procés de mediatització de les migracions per reforçar i legitimar aquestes classificacions socials.

5.2.1 Nosaltres els "bons"

En el discurs general proposat per les notícies dels informatius analitzats, trobem diferents grups d'actors que apareixen reflectits de manera positiva o, com a mínim, neutre i no discriminatòria. Aquests grups són el govern espanyol i "els espanyols" en general, els quals el Govern representa, les ONG i la Unió Europea. També podríem afegir al grup dels "bons" els periodistes, reporters i enviats especials, degut al protagonisme que semblen adoptar en bona part de les notícies i que hem analitzat en el punt 5.1.2.

- El govern espanyol

El govern espanyol és un actor molt present en les notícies analitzades i podem dir que representa el "nosaltres" per excel·lència, ja que és el representant del poble espanyol. De les 73 declaracions que apareixen a les notícies analitzades, 22 pertanyen a membres del govern espanyol (sobretot la vice-presidenta María Teresa Fernández de la Vega, el ministre Miguel Ángel Moratinos i el ministre José Antonio Alonso). Aquest "nosaltres" es construeix i reconstrueix constantment, com hem vist, en relació a un "altre" que és, en el cas específic de les notícies analitzades, o bé un "altre dolent" (els marroquins), o bé una massa "d'altres sense veu" (els negreafricans sudsaharians).

En primer lloc el govern espanyol es presentat pels mitjans de comunicació com un **protagonista actiu** que busca i proposa solucions i que defensa amb fermesa el seu territori, les seves fronteres i el dret de quedar "entre nosaltres" limitant l'entrada dels "altres". De fet, al llarg de la segona setmana del mes d'octubre del 2005 a més a més de parlar de la mort dels sis negreafricans i de les deportacions per part del Marroc dels detinguts a Ceuta i Melilla, les cadenes de televisió han dedicat molt temps a la reacció del Govern destacant promptitud i rapidesa. El dia 7 d'octubre del 2005, TV3 anuncia que "...s'estudia com reforçar la seguretat a la tanca i el Ministeri de l'Interior espanyol **ja** ha trobat la manera" i el dia 10, comprovant la situació a Ceuta i Melilla, conclou que "Quatre nits sense cap

intent de passar les tanques: la pressió del cossos de seguretat a totes dues bandes de la frontera és efectiva". El dia 8 d'octubre del 2005, al parlar de la comissió d'experts de la UE que es troba a Ceuta i Melilla per elaborar un informe de la situació, TVE recalca que aquest informe s'està fent "a petición de Moratinos y cuando estará terminado ... se le informará **a él personalmente** de las conclusiones". I un altre exemple el tenim el dia 5 de maig del 2006, quan TV3 comença un reportatge anunciant que "Tot i que avui en Madrid es festiu, el govern central no ha volgut esperar més i s'ha reunit amb caràcter d'urgència...".

En segon lloc, el govern espanyol es presentat pels mitjans de comunicació com el **defensor dels drets humans**, sobretot amb clara oposició i condemnant enèrgicament la manera d'actuar del govern del Marroc –i que analitzarem més detalladament en el següent punt. El dia 7 d'octubre del 2005 TVE informa que "el Gobierno insiste: si se ha llegado a un acuerdo con Marruecos para las devoluciones es porqué les ha dado todas las garantías de que **trata bien** a los inmigrantes" i poc després afegeix que "El gobierno asegura que el trato que reciben los inmigrantes es una de sus prioridades. Según la vicepresidenta MTFDV los que sean devueltos a Marruecos estarán en todo momento, ha dicho, amparados por la ley". Torbem aquesta mateixa imatge del Govern a TV3, també en relació amb l'arribada en "cayucos" del maig del 2006, quan es detalla tot el que han rebut els negreafricans al arribar a terra: "mantes, entrepans i roba nova", reforçant la idea d'un tracte humà.

Aquesta mateixa visió del govern espanyol com a defensor dels drets humans la trobem també reflectida amb la utilització incorrecta d'alguns termes del llenguatge periodístic. Per referir-se a la devolució dels negreafricans al Marroc per part del govern espanyol, els mitjans de comunicació acostumen a utilitzar el terme "repatriar o retornar" (veure, per exemple TV3 el dia 6 d'octubre del 2005, "la imminent repatriació al Marroc de 70 subsaharians" o TVE el dia 8 d'octubre del 2005, "el gobierno ha congelado por el momento la devolución de inmigrantes a Marruecos"), quan el terme correcte seria "deportar" entenent que la devolució s'efectua a un tercer país i no al país de procedència. Tot i la connotació negativa implícita en el terme "deportar" sembla que es limiti la seva utilització per part dels mitjans, ja que podria perjudicar la imatge de "bons" del govern espanyol.

I el "nosaltres", vinculat al govern espanyol en el tractament que fan els mitjans de comunicació es reforça també en la seva identitat a l'hora d'**accentuar el gran somni europeu** que esperen tots els negreafricans que aspiren arribar a Espanya. Repetint constantment la determinació dels africans de buscar un futur millor amb frases com "l'últim intent desesperat de deixar enrere la misèria dels immigrants que tenen Europa en el seu punt de mira" (TV3, dia 6 d'octubre del

2005), *"Todo vale para entrar en el mundo de los posibles"*, *"A pesar de heridos los subsaharianos siguen albergando la esperanza de alcanzar su sueño"* (TVE, dia 9 d'octubre del 2005), a més a més de citar aquestes mateixes expressions en les declaracions dels polítics com per exemple Fernández de la Vega que afirma *"...respetando como respetamos los DDHH de la gente que, como repito, viene buscando un mundo mejor"* (TVE, dia 15 de maig del 2006), es consolida la convicció del "nosaltres" d'estar vivint en un món gairebé perfecte i desitjat per tots.

Les imatges captades per les càmeres també revelen l'afany de trobar traces d'aquest somni europeu en les minories com, per exemple, un home al bell mig del desert, vestint la samarreta del Futbol Club Barcelona (TVE, dia 10 d'octubre del 2005) o, el mateix dia, un altre noi assegut en un lloc inhòspit i fullejant una revista oberta amb la foto del porter del Reial Madrid Íker Casillas (zoom del càmera a la foto del futbolista).

Amb aquesta anàlisi no volem dir que els mitjans de comunicació només destaquen el costat positiu del govern espanyol, ni molt menys. De fet, hi ha nombroses referències a crítiques dirigides al Govern per part de l'oposició o de les ONG. El que hem volgut destacar és la formació d'una certa visió del "nosaltres" que passa també per la manera en la qual els mitjans retraten al Govern malgrat, creiem, les crítiques i oposicions que rep.

- Les ONG

Un altre protagonista de les notícies relacionades amb els fets de Ceuta i Melilla i de les notícies referents a l'arribada de "cayucos" que pot ser inclòs en el grup dels "bons", són les ONG. De les 73 declaracions que apareixen a les notícies analitzades, 10 pertanyen a representants d'ONG (de les quals 9 són espanyoles i una marroquina). Com que són principalment ONG espanyoles com SOS-Racisme o Metges Sense Fronteres (MSF), podem afirmar que d'alguna manera entren en el discurs com a part d'aquest "nosaltres" mencionat amb anterioritat; un nosaltres que inclou a tots els espanyols i a vegades a tots els occidentals, i que s'oposa als "altres" representat per les minories.

Aquest actor té un considerable protagonisme dins les notícies de la segona setmana d'octubre del 2005 ja que arriba a ser, en un determinat moment, la única font d'informació per als mitjans sobre la sort dels negreafricans que es troben al desert. Els informatius d'aquells dies estableixen freqüents connexions telefòniques amb representants d'ONG que estan seguint els autobusos dels africans sudsaharians i acostumen a reprendre als reportatges els detalls més impactants d'aquestes declaracions.

Durant l'arribada de "cayucos" a les costes canàries dels primers mesos del 2006 i en particular durant els dies 15 i 16 de maig, el paper dut a terme per les ONG i sobretot per la Creu Roja en el moment del desembarcament dels migrants, està destacat tan en els titulars com per exemple "*MÉS I MILLORS MITJANS D'ACOLLIDA*" (TV3 dia 15 de maig del 2006), com en el text dels periodistes que destaquen l'atenció rebuda, "*Con ropa limpia, algo caliente en el cuerpo y un poco menos fatigados*", (TVE, dia 16 de maig del 2006), o afirmen que "*llevan meses planeando su travesía y ahora su suerte ya no depende de ellos*" (TVE, dia 15 de maig del 2006). En aquesta última afirmació podem notar la càrrega assistencialista i paternalista pel què fa la visió del paper atribuït a les ONG.

- La UE

La Unió Europea és el tercer grup d'actors que pertanyen al conjunt dels "bons" que defensen els valors occidentals com els drets humans i que reforcen el sentiment identitari del "nosaltres". La UE apareix, dins les notícies analitzades, com la "germana gran" d'Espanya que li dona una mà en un moment de necessitat però dins d'un fenomen que toca a "tots nosaltres". De fet, la manera en la qual els periodistes presenten i expliquen el paper de la UE a Ceuta i Melilla oscil·la entre dues visions que a vegades poden semblar contradictòries: per una banda, la gratitud per l'ajuda oferta i, per tant, la obvietat que es tracta d'un problema de tots i no tan sols d'Espanya. Veiem aquesta doble visió, per exemple, el dia 8 d'octubre del 2005 quan TVE anuncia que "*...lo que esta ocurriendo en esa valla fronteriza preocupa tanto que **hasta** la UE ha enviado una delegación a Melilla y Ceuta. Son **conscientes** de que las fronteras europeas empiezan en estas dos ciudades españolas y que lo ocurrido esta semana es un problema que necesita una solución*".

D'aquesta manera hem vist les diferents articulacions de la identitat del "nosaltres" present en les notícies dels informatius de TVE i TV3 que es desenvolupen al voltant de tres actors principals (govern espanyol, ONG i UE). Cal veure, ara, l'altre pol d'aquesta construcció identitària, que és la confrontació amb "l'altre", l'alteritat com a terme de comparació i diferenciació. Dins el discurs mediatitzat en relació a les minories que viuen al territori espanyol, en els exemples de notícies analitzades, podem trobar dos tipus "d'altres": els dolents i una massa uniforme als quals hem anomenat els "sense veu".

5.2.2 Els altres "dolents": els marroquins

Tal i com hem explicat al principi d'aquest estudi, els marroquins com a subjectes apareixen només a les notícies de les tanques de Ceuta i Melilla, frontera amb Marroc, mentre que no els trobem a les notícies que es refereixen a l'arribada de negreafricans de Senegal i Mauritània en "cayucos". Els mitjans de comunicació, en els fets relacionats amb l'arribada de negreafricans per les tanques frontereres a l'octubre del 2005 (mort de sis persones; detencions, deportacions i devolucions), posen al govern de Marroc, considerat responsable de les esmentades mesures, com el dolent de la situació. Per una banda podria semblar comprensible que, considerats els esdeveniments, els mitjans de comunicació destaquin el paper negatiu del govern marroquí però creiem que darrere de la descripció dels fets s'arrela una visió estereotipada i generalitzada dels marroquins que va més enllà del moment de la notícia.

Les notícies presenten als marroquins i al seu Govern, de manera general, com un grup social que desprèn una crueltat extrema, salvatge i irracional, així com una ambigüitat congènita. TV3 comença el seu informatiu del dia 6 d'octubre afirmant que *"Els morts són immigrants que volien entrar en territori espanyol i que han estat abatuts per les forces de seguretat marroquines, alguns d'ells a trets"*. Veiem aquí, per una banda, com es suavitza el discurs en el moment de parlar de l'acte dels negreafricans que ja no "assalten massivament" sinó que "volien entrar" afirmació que ressalta per la seva innocència en oposició amb la crueltat de les forces de seguretat marroquines que els han abatut. En segon lloc és interessant constatar que la informació "alguns d'ells a trets" és incompleta perquè no informa a l'espectador com han mort els altres no tirotejats. De fet, TV3 no menciona en cap moment que alguns africans podrien haver mort aixafats pels seus companys, cosa que assenyala TVE. Gràcies a aquesta "omissió" s'amplia la responsabilitat als marroquins en aquestes morts.

TVE, el mateix 6 d'octubre, reporta les declaracions d'una ONG marroquina que *"...asegura que los gendarmes tenían orden de disparar a matar y que esa orden les llegó de la propia casa real marroquí hace solo 3 días"*. Aquestes informacions no foren mencionades per TV3 però ressalten una visió extremadament cruel del govern de Marroc, el qual és confós pels periodistes amb tot el poble marroquí, en afirmacions com la següent: *"distintas fuentes de ONG que trabajan aquí en Marruecos, aseguran que Marruecos, las autoridades de Marruecos, han cambiado de forma, de método..."* (TVE dia 6 d'octubre del 2005).

A més de la crueltat dels marroquins, podem trobar en diverses ocasions com la visió que d'ells transmeten els mitjans aconseguix implícitament reforçar la

identitat del "nosaltres" com el defensor dels drets humans, analitzada en el punt anterior. Un exemple d'aquesta visió el podem veure a la frase d'un enviat especial de TV3 que acaba el seu reportatge en directe dient que *"la majoria dels periodistes estrangers que es troben al Marroc, nosaltres inclosos, ens desplaçarem demà fins a la zona, ara caldrà veure si les autoritats marroquines ens deixen fer la nostra feina. Perquè avui ens han fet una trucada telefònica on ens advertien que no estaven gens contentes de les imatges que hem estat mostrant"* (TV3 dia 10 d'octubre del 2005).

El sensacionalisme que, com hem vist, caracteritza el tractament informatiu dels mitjans de comunicació en relació a les minories, és un recurs molt utilitzat a l'hora de posar l'accent en la crueltat i la barbàrie del govern del Marroc. TV3 obre l'informatiu del dia 7 d'octubre del 2005 amb les següents afirmacions: *Metges Sense Fronteres denuncia haver localitzat més de 500 immigrants abandonats pel Marroc al desert, sense aigua ni menjar, entre ells hi ha dones, nens i molts ferits, que havien estat expulsats dels voltants de Ceuta i Melilla. SOS-Racisme i algunes ONG locals parlen també d'alguns immigrants morts*".

Anteriorment hem vist com la utilització inapropiada del terme "repatriació" fent referència a l'acció del govern espanyol de retornar negreafricans al Marroc pot reforçar la seva imatge de "bons" en el discurs mediàtic. De manera paral·lela, aquest mateix tipus d'utilització inapropiada de termes quan el protagonista de l'acció és el govern marroquí, pot servir per reforçar la seva imatge de "dolent". De la mateixa manera, la utilització de termes que tenen una connotació negativa com "deportació" per parlar de les devolucions dels sudsaharians per part del Marroc a la frontera algeriana o mauritana reforcen la idea d'actes cruels i inhumans (veure TVE, dia 10 d'octubre del 2005, *"Hoy han comenzado aquí las **deportaciones** de cientos de subsaharianos sobretudo de Senegal y de Malí, países que han llegado a acuerdos con Marruecos para llevar a cabo estas **deportaciones**"*). Tot i així hem de senyalar que aquesta utilització no és constant i que les cadenes analitzades, en particular TV3, també recorren a altres termes més neutres (veure per exemple TV3, dia 8 d'octubre del 2005, *"Els centenars d'immigrants subsaharians abandonats al desert per les autoritats marroquines seran finalment **repatriats** als seus països d'origen"*).

En relació a les deportacions fetes per el govern marroquí de negreafricans al desert, a més de la crueltat ja esmentada, apareixen informacions ambigües i poc contrastades: *"Allí serian abandonados a su suerte y en unas condiciones inhumanas. Pero como decimos son informaciones que nos facilitan distintas ONG como SOS Racismo o MSF pero que en ningún momento no han sido **ni***

confirmadas ni desmentidas por las autoridades de Marruecos" (TVE dia 6 d'octubre del 2005).

Hem detectat nombroses interpretacions o deduccions dels reporters ja sigui dels sentiments dels negreafricans cap a Marroc, com per exemple "**el que més temen** és però, ser retornats al Marroc com les 70 persones que ahir van ser deportades des de Tànger" (TV3 dia 7 d'octubre del 2005), ja sigui de les intencions del govern marroquí: "Rabat no vol pagar, **ni pagarà** les repatriacions", "Sigui com sigui, **el cert és que** el Marroc està portant centenars d'immigrants suposadament cap a un punt pròxim a la frontera amb Mauritània" (TV3 dia 9 d'octubre del 2005), o "El govern marroquí intenta fer l'esforç de donar allotjament i menjar a ciutadans de Malí i del Senegal, els mateixos que durant la setmana passada, va abandonar al desert prop d'Algèria", (TV3 dia 10 d'octubre del 2005). Aquestes interpretacions reforcen encara més la idea del Marroc com "l'altre dolent". A més de les interpretacions, apareixen també judicis de valor que obtenen el mateix efecte, com podria ser l'afirmació de TV3 el dia 9 d'octubre del 2005: "paral·lelament demà a Oujda en teoria podria començar la part més **propagandística** de tot aquest procés".

Una altra idea que tanca als marroquins en una classificació social limitada és la del caos i descontrol que regna al país, així com el caràcter primitiu de la seva gent i de la seva cultura. A l'hora de parlar, per exemple de les fronteres del país, un reporter de TVE afirma que "estamos en pleno desierto del Sahara en algún lugar de la frontera entre Marruecos y Argelia una frontera que aquí no esta delimitada y que prácticamente solo se puede encontrar haimas con nómadas que pasan de un país a otro sin ningún problema porque para ellos efectivamente no hay fronteras." (TVE dia 7 d'octubre del 2005). També l'afirmació "Afortunadamente el sentido común ha evitado que la tragedia sea aún mayor" (TVE dia 8 d'octubre del 2005) reforça la idea d'un "nosaltres" racional respecte un "ells" regit per lògiques primitives i bàrbares.

Les imatges utilitzades en els informatius analitzats també contribueixen a construir una imatge negativa dels marroquins. Per més que les imatges utilitzades no mostrin com a actors violents a les forces de seguretat i el govern marroquí (a part de les imatges del dia 6 de gener en les quals apareix un grup d'homes de les forces de seguretat marroquines corrent amb uns pals a les mans), al mostrar-se la desesperació i el dolor en el rostre de les víctimes (els negreafricans) es parla, també, de la inhumanitat i la barbàrie dels botxins.

5.2.3 La massa dels altres "sense veu": els negreafricans

La imatge dels negreafricans tal i com està construïda i presentada als informatius de TVE i TV3 en els dies seleccionats té múltiples facetes. Per un costat els negreafricans estan representats com una **massa homogènia** i compacte sense que les característiques diferencials dels seus membres tinguin gran importància. Un segon tret que caracteritza la classificació social proposada pels mitjans és la **passivitat** dels negreafricans que no tindrien una gran capacitat d'autodeterminació ni de judici, fet que justificaria la necessitat de ser guiats o ajudats per altres. Per últim, els negreafricans manifestarien una "**naturalesa primitiva**" que es visualitzaria a través d'emocions irracionals, bàsiques i primàries, properes al món animal i que, per oposició, reforçaria la convicció d'un "nosaltres" modern i racional.

La idea dels negreafricans com un conjunt homogeni i uniforme està transmesa, dins dels informatius, de maneres diferents: a través de la utilització poc precisa de les declaracions, a través de les imatges, a través de les xifres i a través de les afirmacions generals i poc precises dels periodistes.

De les 73 declaracions reportades dins dels informatius analitzats, 27 són de negreafricans. Aquesta xifra podria semblar representar una forta presència de la veu i opinions d'aquestes persones si es comparen amb les 22 declaracions del Govern, però analitzant-les amb deteniment constatem que aquesta presència és només aparent i que el tractament revela el contrari, una falta de consideració d'aquestes opinions i una massificació o invisibilització d'aquestes veus. De les 27 declaracions de negreafricans, només en 7 ocasions apareix un rètol a la pantalla identificant a la persona que parla amb alguna informació considerada rellevant. Aquestes informacions són només el nom, o nom i cognom (en 4 ocasions) o bé el nom acompanyat de la nacionalitat (en 3 ocasions). En cap cas s'aporten altres dades com la formació, la professió o l'edat. A les restants 20 declaracions és el periodista qui aporta alguna dada sobre la persona que apareix a la pantalla. Les informacions més detallades són el nom i la nacionalitat ("*Said de BF cuenta...*", TVE dia 9 d'octubre del 2005) però en altres casos el periodista menciona només el nom ("*nos dice Ali*", TVE dia 10 d'octubre del 2005), o només la nacionalitat ("*nos dice este joven de Malí*", TVE dia 9 d'octubre del 2005), mentre que la majoria de les vegades el comentari és encara més imprecís ("*deia un altre passatger*", TV3 dia 9 d'octubre del 2005).

Aquest tractament poc respectuós de la identitat de les persones que declaren davant la càmera tendeix no només a la desvalorització i a la discriminació (veient que a persones d'altres procedències no se'ls aplica aquest tracte), sinó que

reforça la classificació dels negreafricans com una massa homogènia dins la qual els individus són intercanviables. A més a més, un altre resultat de la falta de cura a l'hora de reportar la opinió dels principals subjectes dels esdeveniments, consolida la idea del poc valor que té la seva veu a la definició tan del problema com de les solucions. No són protagonistes sinó només veus sense veu.

La majoria d'imatges que retraten a negreafricans són o bé imatges de grups, persones aglomerades, on és gairebé impossible distingir un individu d'un altre, o bé detalls de cossos com mans, caps, peus o mirades que trets del context de la persona transmeten una sensació d'anonimat com si fossin tots iguals. Un exemple bastant paradigmàtic el trobem en un moment de la notícia presentada el dia 7 d'octubre per TV3. Les imatges proposades pretenen visualitzar una cua de gent en un centre d'internament per a immigrants (CEI), però enlloc de filmar a les persones una a una, el càmera va decidir optar per filmar els seus peus que porten tots els mateixos mitjons blans amb ratlles (distribuïts pel CEI), reforçant la idea d'uniformització d'aquestes persones.

La contínua referència a les xifres també crea una idea d'una massa sense individualitat. Per exemple, el dia 15 de maig del 2006 "*Gairebé 1500 persones des de principis de maig*" (TV3), el dia 7 d'octubre del 2005 "*800 INMIGRANTES ABANDONADOS EN EL DESIERTO*" (TVE) o el dia 12 d'octubre del 2005 "*Trenta mil immigrants esperen al Marroc i a Algèria*" (TV3).

Però la manera més explícita d'uniformització del grup social dels negreafricans per part dels mitjans de comunicació, la trobarem a les declaracions dels periodistes que tendeixen a utilitzar verbs en plural inclòs per descriure accions o sentiments individuals. Alguns exemples són afirmacions com "*Estan desesperats, busquen ajuda i sembla que, de moment, la comencen a trobar*" (TV3, dia 8 d'octubre del 2005), "*Els immigrants esgotats, estan contents de poder marxar a casa, però els quedarà per sempre un ressentiment cap al Marroc*" (TV3 dia 9 d'octubre del 2005), "*Probablement, moltes de les persones repatriades tornaran a fer el que ells anomenen 'el viatge' per buscar el futur a Europa*" (TV3, dia 10 d'octubre del 2005) o "*Sin comida, sin agua, perdidos, y con un **único** objetivo: viajar al norte, regresar para intentar, otra vez, saltar la valla*" (TVE dia 8 d'octubre del 2005).

Una altra característica que sembla determinar la classificació dels negreafricans en els mitjans de comunicació és la seva suposada passivitat, característica que és posada en escena i reforçada a través d'imatges com les de la visita de la vice-presidenta Fernández de la Vega al Centro de Estancia Temporal de Inmigrantes (CETI) a Melilla, on es mostra a diferents negreafricans asseguts quasi bé com "ornaments", mostrant els embenats de les ferides a les càmeres (TVE i

TV3, dia 6 d'octubre del 2005). També les nombroses imatges d'aquestes persones als camps d'internament, jugant a cartes (TV3, dia 10 d'octubre del 2005) o simplement esperant que passi el temps, reforcen aquesta idea de passivitat.

La suposada passivitat dels negreafricans tal i com queda exposada en els mitjans de comunicació, pot portar una altre imatge negativa: la incapacitat de prendre decisions, que tindria com a solució i "lògica" que algú ho fes per ells i que trobem en frases com "*Llevar meses planeando su travesía y ahora **su suerte ya no depende de ellos***" (TVE, dia 15 de maig del 2006). La construcció d'aquesta imatge de "l'altre" ens sembla molt problemàtica ja que pot generar una actitud paternalista i assistencialista a l'hora de relacionar-se amb ell. Un clar exemple d'aquesta visió assistencialista és la manera amb la qual TVE presenta la notícia d'una patrulla que anirà a Mauritània per controlar la sortida de "cayucos", el dia 15 de maig del 2006: "*Pues esta patrullera de la guardia civil va camino de Mauritania. Ha salido esta mañana de Marín en Pontevedra, para ayudar en la lucha contra la inmigración ilegal. Lleva 8 guardias civiles que van a vigilar las costas mauritanas junto a policías de este país. También les darán unos **cursoles** para que en unos 3 meses puedan hacer este trabajo **solos** con patrulleras **cedidas** por España. Este despliegue también lo paga la UE y es la primera vez que se hace con un país no europeo*".

Recalcant a més a més la misèria i la desesperació que obliga als negreafricans a deixar els seus països, els mitjans de comunicació acaben transmetent una visió d'ells com a éssers desesperats que no posseeixen res i que qualsevol cosa que trobin o rebin serà millor del què tenien. Trobem aquestes conclusions, per exemple, en una notícia que recull les declaracions de la vicepresidenta en relació al CETI de Melilla: "*Ha dicho que es un centro modelo porque permite vivir a los inmigrantes con dignidad*" (TVE, dia 6 d'octubre del 2005).

Tanmateix, en el discurs dels mitjans de comunicació, que alimenta la representació de la passivitat dels negreafricans, pot passar que es destaquï la seva agressivitat, com és el cas del dia 6 d'octubre del 2005 quan les imatges d'africans sudsaharians tirant pedres (repetides també els dies posteriors) han acompanyat les explicacions de "*la agresividad que presentaban los inmigrantes durante el asalto*" i la seva "*inusitada violencia*" (TVE dia 6 d'octubre del 2005), que haurien provocat els trets marroquins.

Dins d'aquest mateix discurs mediatitzat dels negreafricans podem veure com aquesta agressivitat es combina amb la idea, abans mencionada, d'una "naturalesa primitiva" acompanyada d'emocions i reaccions bàsiques i irracionals. Les nombroses imatges d'homes plorant, cridant (TVE, dia 9 d'octubre del 2005), saltant i a vegades ballant, reforça aquesta visió d'uns homes-nens que no saben

controlar-se. Afirmacions com *"En Marruecos han comido de la basura, dormido en el bosque"* (TVE dia 7 d'octubre del 2005), o titulars com *"REPARTIENDO PAN AL OTRO LADO DE LA VALLA DE MELILLA"* (TVE, dia 8 d'octubre del 2005 en relació a les ONG espanyoles que porten menjar als africans dins dels boscos del Marroc) insinuen, a més a més, una proximitat amb la naturalesa animal que estaria present en els negreafricans.

En moments concrets podem trobar afirmacions que recorden el "mite del bon salvatge" de Voltaire com *"Heridos, maltrechos, pero contentos"* (TVE, dia 8 d'octubre del 2005). Aquesta idea que planteja una suposada animalitat inherent als negreafricans en moments en els quals els comentaris (*"echando mano del teléfono"*, TVE dia 7 d'octubre del 2005) s'acompanyen imatges poc valoritzants com les d'un africà ajupit que aguanta un telèfon mòbil (posició que per associació d'idees podria recordar una actitud animal), o la de dos negreafricans al CIE de Melilla, també ajupits, un tallant un els cabells a l'altre (TVE dia 9 d'octubre del 2005) escena que també, de lluny, podria associar-se a un comportament més animal que humà.

5.3. Estratègies de discriminació

Fins ara hem analitzat les categoritzacions socials que realitzen els mitjans de comunicació a l'hora de tractar les minories. Hem vist com es construeix una imatge positiva del "nosaltres" en relació dinàmica amb la construcció de "l'altre" que en els casos de les notícies analitzades són o bé un altre "dolent" o bé uns altres "sense veu". Aquestes classificacions i la jerarquització que d'elles en resulta, es basa en una desvalorització de "l'altre" i una conseqüent discriminació de la seva diferència. Repassarem, ara, les diferents maneres de discriminar a "l'altre", més o menys explícitament o conscientment, a través de diferents estratègies.

5.3.1. Llenguatge

La manera més directa de discriminació és, sens dubte, el llenguatge i el vocabulari utilitzats pels reporters i periodistes que expliquen la notícia. En els punts anteriors hem analitzat diferents exemples d'utilitzacions lingüístiques que denoten una desvalorització de l'altre. Hem vist que la discriminació pot passar per **generalitzacions** i **exageracions** que proposen una visió distorsionada i simplificada de la "realitat", per **judicis de valor** que impliquen una suposada

superioritat del "nosaltres" que considera un sistema de valors més vàlids que el dels "altres", o directament per la utilització de **termes inapropiats** que comporten una **connotació negativa**, pejorativa i que rebaixa la seva condició.

El sensacionalisme i dramatismes que hem mencionat en els altres punts afavoreix, per exemple, una representació misèrrima i discriminatòria. La contínua insistència en la misèria que deixen enrere els negreafricans per buscar-se una vida millor i la desesperació que condiciona aquestes decisions implica que considerem *a priori* aquest "altre" com un desesperat que no té tres.

A més a més els termes amb els quals els informatius descriuen als migrants, com per exemple "il·legals", "sense papers", "immigrants irregulars" o "subsaharians", comporta una visió reductora i discriminatòria de l'altre perquè són definicions que designen persones a través de descripcions que extrapolen conclusions a partir d'una condició momentània de la seva existència (com pot ser una situació administrativa irregular o el seu lloc d'origen)

5.3.2. *Imatges.*

Com hem pogut veure en l'anàlisi de les classificacions socials proposades per els mitjans de comunicació dels marroquins i negreafricans, les imatges, així com el llenguatge, poden tenir una gran càrrega discriminatòria. La utilització d'una certa classe d'imatges pot, d'alguna manera, facilitar o, com a mínim, influenciar la lectura que l'espectador farà de la situació (per exemple: imatges de grup = els negreafricans com a grup homogeni sense identitats diferenciades)

La repetició constant d'unes mateixes imatges, dia rere dia, també poden tenir un efecte condicionant per l'audiència, insinuant un tipus de descodificació i interpretació de la situació. La repetició al llarg dels dies 6,7 i 8 d'octubre del 2005 de les imatges d'un grup d'africans sudaharians que llancen pedres, pot implícitament crear a l'espectador una visió dels migrants com a violents i agressius. Un moment puntual dels esdeveniments corre el risc, d'aquesta manera, de convertir-se en la "regla" que determina la representació de "l'altre".

La discriminació en les imatges està present també pel què fa la manera de filmar a l'altre. Molt freqüentment els negreafricans són filmats amb plans curts i primers plans de cara i mans, que revelen una visió poc respectuosa de la intimitat de l'altra persona. Són plans tan propers que posen en evidència els porus de la pell, la brutícia, la suor i les taques a la cara, elements que no aporten res a la notícia en si, sinó que degraden sense raó al subjecte. En diferents ocasions les persones que són filmades es tapen la cara, baixen el cap o desvien la mirada com a senyal que no volen ser filmades però aquestes imatges són igualment

presentades a l'espectador sense tenir en compte la voluntat de la persona que apareix en elles. El fet que cap polític ni cap altra persona sigui filmada tan a prop ens mostra, un cop més, la discriminació i la falta de consideració de "l'altre" filmat que impliquen aquestes imatges.

Una utilització freqüent del zoom indica que els càmeres estan buscant els detalls més dramàtics de les persones que filmen, com les ferides. A més a més, els espectadors sovint són bombardejats per una seqüència de detalls sense cos. Amb aquest tipus d'imatges també s'obté una distorsió de la realitat i dels fets, seleccionant trossos considerats significants i que perjudiquen la visió del conjunt que podria ajudar a l'espectador a percebre una interpretació més distant i objectiva.

Un exemple d'un tractament que trobem inapropiat a les imatges és el que ens mostra TVE el dia 7 d'octubre del 2005. L'enviat especial al Marroc troba alguns homes que estan tornant al nord després d'haver estat duts en autobús al sud del país per la policia marroquí. Mentre que el reporter explica les històries d'aquests homes (*"Joseph, Hagan, sus compañeros de Senegal y el Congo evitan a los gendarmes. Joseph fue detenido en la valla de Melilla y trasladado en camión al sur, hacia Bou Arfa, una localidad cercana a la frontera argelina. Allí fue abandonado en pleno desierto. Asegura que..."*), el càmera els filma de manera confusa, a uns i altres, anant dels detalls d'una mà a uns ulls engegats pel sol, passant per unes sabates trencades, de manera que l'espectador no aconsegueix identificar qui és qui, i la sensació resultant és que les històries i les cares són intercanviables i l'únic que mereix atenció momentània de l'espectador són les marques de la desesperació.

5.3.3. Associació d'idees.

Hem vist com la discriminació de "l'altre" pot esdevenir tant a través del llenguatge com de les imatges. Tanmateix, a vegades podem trobar una discriminació "reforçada" per l'associació d'idees entre el llenguatge utilitzat i les imatges que se li associen.

Per exemple la utilització freqüent d'imatges nocturnes dels negreafricans (com les dificultats per la policia marroquina el dia 6 d'octubre del 2005 i reutilitzades els dies successius) i les contínues imatges de mans i cares darrere de reixes o agafades a les mateixes (veure, per exemple, el dia 12 d'octubre del 2005 a TV3), associades amb el vocabulari pejoratiu utilitzat per designar-los ("il·legals",

"irregulars") creen una forta sensació de clandestinitat i il·legalitat que reforça la lectura dels "altres" com a criminals.

Altres exemples significatius els trobarem a la utilització d'algunes imatges que TVE retransmet el dia 8 d'octubre del 2005. La primera imatge que volem destacar és la d'un home assegut, filmat des de lluny sense que sembli adonar-se'n, i que es rasca el cap mirant-se després els dits, mentre que la veu *en off* del reporter enumera les procedències dels negreafricans "*senegaleses, cameruneses, de Malí, Congo, todos se reagrupan por países tras una marea humana*". Aquesta imatge recorda de forma clara els gest d'un animal que es treu puces del cap. D'aquesta manera, s'associen aquests països africans i la reagrupació d'aquestes persones com si fossin bestiar, creant una associació d'idees bastant directa entre africans i animals.

Un altre exemple d'aquesta mateixa associació d'idees la trobem quan el reporter comenta que "*empiezan a llamar a sus casas de manera rudimentaria...*" i les imatges mostren a dos homes negreafricans, agenollats, amb un mòbil entre les mans que es passen d'un a l'altre, escoltant i parlant des de lluny, com si no sabessin utilitzar-lo. Un cop més, la tipologia d'imatge recorda més a animals que a humans i, la nostra pregunta és: entre totes les imatges que els periodistes tenen a la seva disposició en el moment de preparar el muntatge de la notícia, és necessari que siguin escollides aquestes?

5.4. Les migracions: causes i solucions

A més a més de proposar una classificació social de les minories en qüestió, els mitjans de comunicació, a través de la construcció del discurs que exposen als informatius, expressen una visió determinada sobre un fenomen que va més enllà dels esdeveniments immediats: les migracions internacionals.

5.4.1. Les causes: un fenomen natural?

Els mitjans de comunicació, en la mesura que tracten les notícies relacionades amb el tema de les migracions, semblen confondre les causes amb els efectes. De fet, els reportatges que tracten l'arribada dels negreafricans per les tanques de Ceuta i Melilla o en "cayuco" per Canàries, casi no es plantegen preguntes sobre les causes profundes del fenomen migratori sinó que es limiten a tractar localment els seus efectes. En els informatius analitzats, només TV3

proposa, el dia 10 d'octubre del 2005, un reportatge que planteja algunes preguntes sobre les causes del fenomen (fam, demografia, malalties). D'aquesta manera, centrar-se únicament en els efectes de les migracions té com a resultat i conseqüència un tractament superficial del fenomen.

Aquesta superficialitat dels mitjans de comunicació en tractar les causes de les migracions la trobem també de manera més subtil i amagada dins la utilització d'expressions que semblen evocar una explicació dels fets "natural".

Per exemple, un corresponsal de TVE diu que "*Las fuerzas de seguridad marroquíes tuvieron que, textualmente, actuar ante la **fuerza** de la desesperación que presentaban esos inmigrantes*" (TVE dia 6 d'octubre del 2005) així com a TV3, el dia 10 d'octubre comenten que "*Aquesta **força** que els fa marxar d'Àfrica*". Aquestes afirmacions, lluny de posar èmfasis en les raons reals que motiven les migracions, semblen identificar darrere d'aquest fenomen una força indefinida i més "natural" que la "humana".

També les associacions d'idees entre les notícies que s'expliquen i els fenòmens meteorològics contribueixen a una naturalització del mateix. L'enviat especial de TVE a Marroc comença les seves declaracions en directe d'aquesta manera: "*Hola buenas noches pues desde aquí, desde el Sahara, desde el desierto, podemos dar dos noticias positivas. Una que llueve, débilmente pero llueve, y otra mucho más importante que los cientos de subsaharianos que hemos visto esta mañana deambular por el desierto sin agua y sin comida en unas condiciones terribles, pues esas personas van a ser llevadas hasta el norte...*" (TVE dia 8 d'octubre del 2005) sense que quedi molt clara la relació entre les dues notícies.

Afirmacions com "*Afortunadamente el sentido común ha evitado que la tragedia sea aún mayor*" (TVE dia 8 d'octubre del 2005) o la utilització de vocabulari tan inapropiat com a "*la **impermeabilización** de los otros dos puntos de entrada de inmigrantes*" (TVE dia 15 de maig del 2006), de la mateixa manera, tendeixen a veure tant els problemes com les solucions poc relacionades amb la realitat.

5.4.2. La solució: el control

Els mitjans de comunicació analitzats semblen, a primera vista, interrogar-se sobre les possibles solucions d'allò que, tan ells com els polítics, anomenen el "problema de la immigració", amb preguntes com "*ES POT ATURAR?*" (TV3 dia 15 de maig del 2005) però, un cop més, aquestes preguntes busquen solucions superficials als efectes i no a les causes. De fet, dins del discurs mediàtic sobre les

migracions hi ha una premissa implícita: la necessitat de controlar les fronteres per solucionar el problema. La utilització constant d'un llenguatge que reforça la idea de la invasió constant (*"Aquest últim allau ha col·lapsat, una vegada més, els centres d'acollida i ha tornat a fer molt visible un fenomen que de fet **no s'ha aturat mai**"* TV3 dia 15 de maig del 2006), confirma i legitima aquesta premissa.

És interessant remarcar la constatació que un cop bloquejat un punt d'arribada se'n desenvolupa inevitablement un altre (*"En los 5 meses que llevamos de año han llegado a Canarias unos 1800 inmigrantes irregulares más que en todo el año pasado. Es la **consecuencia directa de la impermeabilización de los otros dos puntos de entrada** de inmigrantes subsaharianos: el estrecho y las vallas de Ceuta y Melilla"*, TVE dia 15 de maig del 2006), que no sembla posar en dubte l'eficàcia d'aquestes mesures de control.

Les explicacions relatives en la instal·lació de noves tanques a Ceuta i Melilla confirmen la necessitat de control, amb afirmacions com: *"S'especifica que no fa mal a qui la vulgui travessar o fer marxa enrere. També hi haurà sensors i mecanismes antdisturbis per llençar aigua o gasos lacrimògens **en cas necessari**"* (TV3 dia 7 d'octubre del 2005) o *"Quatre nits sense cap intent de passar les tanques, la pressió del cossos de seguretat... **és efectiva**. (...) Brigades d'operaris ja aixequen fins a 6 metres la tanca, treuen el polèmic filat espinós i el substituiran per una xarxa de cables igual d'**efectiva** però menys agressiva"* (TV3 dia 10 d'octubre del 2005).

El considerable espai dedicat al debat polític entre el govern, oposició i la Unió Europea sobre les solucions i decisions d'aquestes mesures de control demostra aquells que pels mitjans de comunicació són els autèntics actors d'aquest fenomen: els polítics i, en cap cas, les minories.

6. Conclusions: aportacions i propostes per un tractament respectuós de las minories

Com hem intentat demostrar amb aquesta anàlisi d'alguns informatius, la imatge de les minories de marroquins i negreafricans, així com la classificació social que se'n destreu, és encara discriminatòria, reductora i estereotipada. Aquesta discriminació pot ser, o bé molt explícita, o bé, en altres casos, arrelada en representacions i models tan assumits, que s'expressa de manera quasi bé inconscient. A més a més, hem pogut constatar com aquesta manera de tractar i retratar a les minories dins els mitjans de comunicació és generalitzada i quasi estandaritzada, degut a les poques diferències substancials detectades entre les dues cadenes analitzades.

Creiem, per tant, que és necessària una profunda i major reflexió per part dels professionals de la comunicació i una sincera autocrítica que comenci per la deconstrucció d'aquests models, dinàmiques i prejudicis tan arrelats en les visions predominants. Aquesta reflexió hauria, segons la nostra opinió, de començar per una presa de consciència més gran del paper determinant que juguen els mitjans de comunicació com a escenaris de construcció i reconstrucció constant d'imatges del "nosaltres", dels "altres", així com de les interrelacions i dinàmiques que es desenvolupen entre elles.

No volem dir que aquest tipus de reflexió, autocrítica i presa de consciència no existia entre els periodistes i comunicadors, ja que els manuals d'estil i recomanacions existents són la prova de que el problema ha estat tractat i que s'estan buscant solucions. Tot i així, creiem que per molt que el debat sigui present, la seva repercussió en la construcció de les notícies és encara insuficient.

La utilització rigorosa i precisa dels manuals d'estil i recomanacions existents¹⁵ ja significaria una millora en el tractament informatiu de les minories i dels sistemes de classificació social. S'evitaria, d'aquesta manera, la constant utilització de termes poc detallats i reduccionistes com "il·legals", "sense papers", "immigrants irregulars", entre d'altres; es tractaria d'una forma més respectuosa i d'igual nivell respecte les altres fonts i les declaracions dels representats de les minories; es donaria un espai de reflexió profunda i detallada sobre les autèntiques causes i efectes de les migracions internacionals, aportant moments informatius independents dels esdeveniments immediats, permetent així, un debat democràtic obert i no esbiaixat, deixant de vulnerar el dret a una imatge digna de les minories evitant reproduir estereotips o imatges degradants.

¹⁵ Veure per exemple S. Alsius: *Codis ètics del periodisme televisiu* (1999).

A més a més, seria útil i enriquidor generar i fomentar espais de diàleg i intercanvi entre periodistes, persones que pertanyen a grups minoritaris i experts de diferents àmbits disciplinaris amb la finalitat que, entre tots, es treballi per una millor qualitat informativa i unes visions i representacions plurals i compatibles amb tots els punts de vista i tots els àmbits de la societat espanyola, europea i mundial.

7. Bibliografia

BARTH Frederick, *Ethnic groups and boundaries*, London, George Allen & Unwin, 1969

BATTERGAY A. y **BOUBEKER** A., "La médiatisation comme processus", *a*: *Les images publiques de l'immigration*, Paris, Harmattan CIEMI, 1993. Pàg. 10-15

GOFFMAN Erving, *Les rites d'interaction*, Paris, Editions de Minuit, 1993

GUSFIELD Joseph, *The culture of public problems*, Chicago, University of Chicago Press, 1981

JULIANO Dolores, "La construcción de la diferencia: los latinoamericanos", *a*: *Papers: Revista de sociologia*, Bellaterra-Barcelona, nr. 43, 1994. Pàg. 23-32

KLANDERMANS Bert, "La construcción social de la protesta y los campos pluriorganizativos », *a*: GUSFIELD J., y LARAÑA E. (ed.), *Los nuevos movimientos sociales: de la ideología a la identidad*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, 1994. Pàg. 183-219

MATTA Maria Cristina, De la cultura masiva a la cultura mediática, Lima, *Diálogos de la comunicación*, FELAFACS, n° 56, 1999, pàg. 80-90

PROVANSAL Daniëlle, "La sociedad paralela: asistentes y asistidos", *a*: *Papers: Revista de sociologia*, Bellaterra-Barcelona, nr. 43, 1994. Pàg. 89-100

RAULIN A., "Urbaines (minorités)", *a*: BONTE Pierre y IZARD Michel, *Dictionnaire de l'ethnologie et de l'anthropologie*, Paris, Quadrige : PUF 1991. Pàg. 728-729

SAYAD Abdelmalek, *L'immigration ou les paradoxes de l'altérité*, Bruxelles, De Boeck-Wesmael, 1991

VAN DIJK Teun A., *Racismo y análisis crítico de los medios*, Ed. Paidós Ibérica, 1995

WILLIAMS P., "Ethnies minoritaires: problèmes anthropologiques" a: BONTE
Pierre y IZARD Michel, *Dictionnaire de l'ethnologie et de l'anthropologie*, Paris,
Quadrige : PUF 1991. Pàg. 244-245